

Kuvataiteen uusien liiketoimintamallien ja manageroinnin kehittäminen

Kun seinät puhuvat: julkisen maalauksen monet merkitykset
Taidehistorioitsija Johanna Ruohonen

Julkaistu Taidemaalaus-lehdessä 2/2009.

Taiteen julkisuudella viitataan moneen asiaan: teoksen tuottajaan, sijoituspaikkaan, sanomaan ja yleisöön, mutta ei kuitenkaan taiteessa käytettyyn tekniikkaan. Tästä huolimatta julkinen taide mielletty monen mielessä julkisen veistoksen synonyymiksi. Kuvaavaa on, ettei sanaparille julkinen veistos löydy Suomesta vastinetta muiden taiteenlajien piiristä. Tarkastelen tässä artikkelissa julkista taidetta maalauksen näkökulmasta, hahmotellen yleiskuvaa julkisesta maalauksesta, sen suomalaisesta historiasta ja eri ilmenemismuodoista.

Julkisuuden eri ulottuvuuksia painottamalla saadaan julkiselle taiteelle kaksi toisistaan poikkeavaa merkitystä. Kapeammin julkista taidetta on vain julkisen tilaajan, kuten kunnan tai valtion, jaettuun tilaan teettämä taide. Sillä ymmärretään olevan tiettyjä yhteiskunnallisia tehtäviä. Perinteisissä muodoissaan niitä ovat esimerkiksi kansallisten merkkihenkilöiden aseman vahvistaminen, yhteiskunnan arvojen välittäminen tai sijoituspaikan viihtyvyyden parantaminen ja uudemmissa muodoissaan myös esimerkiksi yhteisöllisyyden kasvattaminen ja syrjäytymisen ehkäiseminen.

Laajemmin julkista taidetta on kaikki yhteisissä tiloissa tapahtuva taide. Mainitun virallisen taiteen ohella tähän luetaan myös populaarit taidemuodot, kuten katutaide ja graffiti, jotka ovat olleet suomalaisessa kulttuurissa huonosti siedettyjä. Helsingin kaupungin virallista linjaa edusti vuosikymmenen ajan (1998–2008) Stop töhryille -kampanja, joka pyrki nollatolerassiin katutilan ”töhrimisessä”. Toiminta perustui ajatukseen, jonka mukaan yksi graffiti vetää puoleensa toisia, ja siksi jopa ennen kampanjaa toteutetut tilatut graffitit tuhottiin.

Yhteistä viralliselle ja populaarille julkiselle taiteelle on mahdollisimman suuren yleisön tavoittelemineen. Virallisen julkisen taiteen oletusyleisönä toimii keskusteluissa eri tavoin määritelty ”kanssa”, jonka taidemakua ei useinkaan pidetä kovin kehittyneenä. Tämän vuoksi totuttuja rajoja rikkovia julkisia taidehankkeita usein arvostellaan tai jätetään toteuttamatta.

Graffitin suurin ongelma on sen vastakulttuurisuudessa: suuri yleisö ei osaa lukea teosten viestejä eikä arvosta sen estetiikkaa. Graffitiä ei ymmärretä taiteeksi, koska sen tekijät eivät tule taidemaailman piiristä, eikä julkiseksi, koska se ei ole julkisen vallan tuottamaa vaan normeja rikkovaa. Graffitimaalarit voivat kuitenkin siirtyä institutionaalisen taidemaailman piiriin, kuuluisimpina esimerkkeinä newyorkilaiset Basquiat ja Keith Haring. Suomessa graffititaustasta lienee usein vaiettu, mutta esimerkiksi vuonna 2008 Urb-kaupunkifestivaaleilla Kiasmassa järjestetyssä Ex Vandals -näyttelyssä yksitoista taidekoulutuksen saanutta taiteilijaa kertoi nuoruutensa graffititoiminnasta.

Julkinen taide toimii kiinteässä suhteessa tilaan niin sijoituspaikkansa arkkitehtuurin kuin tilan käytön osalta. Teosten merkitykset syntyvät suhteessa tilaan, ja toisaalta taiteen kautta paikat saavat uusia merkityksiä ja käyttötapoja. Virallisen julkisen taiteen avulla pyritään usein korottamaan jo ennestään keskeisten paikkojen arvoa. Graffitinvastaisissa keskusteluissa sen sijaan graffitin koetaan laskevan sijoituspaikan arvoa ja tuottavan epäjärjestyksen ja rikollisuuden paikkoja.

ETELÄ-SUOMEN
LÄÄNINHALLITUS

OPETUSMINISTERIÖ

Vipuvoimaa
EU:lta
2007–2013

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Kuvataiteen uusien liiketoimintamallien ja manageroinnin kehittäminen

Julkisuuden tavoin myös julkinen tila viittaa erilaisiin asioihin, kuten julkisiin virastoihin ja laitoksiin ja toisaalta avoimeen kaupunkitilaan. Suomessa populaari ja virallinen julkinen maalaus jakaantuvat karkeasti myös teoksen sijaintipaikan mukaan. Viralliset maalaukset on teetetty sisätiloihin, kun taas ulkomaalaukset ovat usein mainoksia tai laittomia graffiteja. Maalausten puuttumista ulkotiloista selittää osin huoli arvokkaiden teosten säilymisestä suomalaisissa ilmasto-olosuhteissa, mutta myös vaatimus ”puhtaasta” kaupunkikuvasta, jota vain mainokset eivät tunnu häiritsevän.

Vuonna 1984 Juha Sääsä, Raili Tang ja Reijo Viljanen toteuttivat Helsingin Kruunuhakaan abstraktin seinämaalauksen osana kansainvälistä taideviikkoa, jolla kampanjoitiin prosenttiperiaatteen puolesta. Prosenttiperiaatteella tarkoitetaan määräprosentin (esimerkiksi 1–2 prosenttia) osoittamista kohteen rakennuskustannuksista taidehankintoihin. Periaatetta on Suomessa noudatettu järjestelmällisemmin vain muutamissa kunnissa. Maalauhanke herätti vastustusta Helsingin julkisivulautakunnassa, jonka mukaan esimerkiksi alueen asukkaiden mielipiteitä teoksesta olisi pitänyt kuulla. Tästä huolimatta sama teosehdotus voitiin hyväksyä lautakunnassa myöhemmin mainoksen nimikkeellä.

Julkinen maalaus Suomessa

Julkisen maalauksen historia maassamme ulottuu 1800-luvulle ja suomalaisuusaatteen nousuun. Seinämaalauksia oli toki maalattu aiemminkin, mutta toisenlaisten tavoitteiden ohjaamina – esimerkiksi kirkkoihin. Useita suomalaisuusaatteeeseen pohjautuvia julkisia veistos- ja maalauhankeita pantiin alulle 1880- ja 1890-luvuilla, kuten Albert Edelfeltin ja Eero Järnefeltin monumentaalimaalaukset Helsingin yliopiston juhlasaliin. Vuosisadan vaihteen ”kansallisten mestareiden” teoksia vähemmälle huomiolle on jäänyt myöhempien vuosikymmenten julkinen maalaus.

Sotienvälisen ajan merkittävin monumentaalimaalauskilpailu vuonna 1929 eduskuntataloon jäi vaille toteutusta. Keskustelu julkisen taiteen tarpeellisuudesta johti kuitenkin prosenttiperiaatteen hyväksymiseen eduskunnassa 1939. Valtakunnallisella tasolla päätöstä ei koskaan noudatettu, mutta sen sijaan vuonna 1956 perustettu Valtion taideteostoimikunta on hankkinut taidetta valtion tiloihin kilpailuin, tilauksin ja ostoin. Sotien jälkeisen jälleenrakennustoiminnan siivittämänä myös kunnallisen julkisen maalauksen määrä lisääntyi. Teoksia tilattiin usein paikallisilta taitelijoilta, joille luotiin näin työtilaisuuksia. Samalla pidettiin kustannukset kohtuullisina valtakunnallisiin kilpailuihin verrattuna.

Maanlaajuista mainetta monumentaalimaalareina saavuttivat etenkin 1920-luvun lopulta aktiivinen Lennart Segerstråle ja 1950-60-lukujen keskeinen vaikuttaja Unto Pusa. He edustivat kahta keskeistä monumentaalimaalauksen tyyliä. Segerstråle levitti Suomessa norjalaistyylisiä kevyen kubisoivaa monumentaalimaalauksiin, jossa temperatoteutuksessakin jäljiteltiin freskon hillittyjä värejä. Pusan kirkkaan paletin ja sommittelun esikuvat löytyivät Ranskasta, mm. Fernand Légerin ja Robert Delaunayn taiteesta.

Suomalaiset viralliset julkiset maalaukset on yleensä toteutettu sisälle kunnallisiin laitoksiin: kouluihin, vanhainkoteihin ja konserttisaleihin. Ulkomaalauksia löytyy esimerkiksi Jyväskylästä, jonne Jaakko Valon vuosina 1985–94 maalaamat suurikokoiset abstraktit sommitelmat luovat omaa tunnelmaa. Myös kaupungin varhaisempia seinämaalauksia maalattiin uudelleen 1990-luvun alussa, esimerkiksi Erkki Kantosen Kalat-teos (1959–60) Siklan talon päätyseinässä ja jo kerran päälle maalattu Feliks Ojasen rengasmainos (1929–30). Maalatut seinämainokset kuuluvat jossain määrin yhä suomalaiseen kaupunkikuvaan, joskin suosituimpia ovat mainoskyltit ja -lakanat.

ETELÄ-SUOMEN
LÄÄNINHALLITUS

OPETUSMINISTERIÖ

Vipuvoimaa
EU:lta
2007–2013

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Kuvataiteen uusien liiketoimintamallien ja manageroinnin kehittäminen

Julkinen maalaus herättää kunnallisissa sisätiloissa monesti vähemmän huomiota kuin avoimeen kaupunkitilaan pystytettävä veistos. Julkisia maalauksia toteutetaan kuitenkin nyky-Suomessakin eri tavoin. Helsingin kaupunki on teettänyt teoksia prosenttiperiaaterahoin, ja Valtion taidetoimikunta on tilannut 2000-luvulla kymmenen julkista maalausta. Yhteisöllisellä seinämaalauksella tarkoitetaan teosta, jonka on toteuttanut tyypillisesti teoksen yleisön muodostaman yhteisön jäsenet keskenään tai yhteistyössä taiteilijan kanssa. Suomessa yhteisöllisiä julkisia maalauksia edustavat esimerkiksi koululaisten omiin oppilaitoksiinsa toteuttamat seinämaalaukset.

Julkisen maalauksen keitaat

Monet kaupungit eri puolella maailmaa ovat etsineet positiivista imagoa julkisten maalauksen avulla. Esimerkiksi Ranskan Lyonista löytyy kymmenittäin seinämaalauksia, joissa sukellaan trompe-l'oeil-tekniikan avulla kaupungin historiaan. Trompe-l'oeil tarkoittaa silmän harhauttamista. Tekniikassa pyritään realistisen maalauksen keinoin luomaan illuusio rakennuksen seinästä aukeavasta toisesta todellisuudesta. Corinne Poirieux kuvailee kaupunkioppaassa Lyon et ses murs peints (2006) Lyonin seinämaalauksen pääkaupungiksi ja ”runouden keitaaksi betonin valtamerissä”.

Myös pieni alle 30000 asukkaan Twentynine Palms Kaliforniassa kutsuu itseään seinämaalauksen keitaaksi – ja aavikkokaupungille vertaus onkin Keski-Ranskan kaupunkia osuvampi. Kaupungin internetsivuilla kerrotaan, että Oasis of Murals -projekti aloitti sen ”renessanssin” vuonna 1994. Projekti loi kaupunkiin uudenlaisen taide-elämän ja elävöitti liiketoimintaa. Eri puolilla Kaliforniaa kukoistaa vahvana myös yhteisöllinen julkinen maalaus, kuten latinalaisamerikkalaista kulttuuriperintöä ja identiteettiä vahvistava chicano-seinämaalaus. Philadelphiassa graffitinvastaisena kampanjana alkanut seinämaalausprojekti on työllistänyt taiteilijoita, osallistanut asukkaita yhteiseen toimintaan, tuottanut tuhansia julkisia maalauksia ja luonut kaupungille uutta identiteettiä.

Tilapäisen ja pysyvän julkisen taiteen avulla voidaan tuottaa kaupunkiin merkityksellisiä paikkoja, luoda viihtyisyyttä ja vahvistaa paikallidentiteettiä. Muun muassa Lyonin ja Philadelphian seinämaalauksista on tehty opaskirjoja ja karttoja, joilla kohotetaan kaupungin profiilia sekä asukkaille että vierailijoille. Suomessa ilmasto aiheuttaa haasteita ulkomaalaukselle, mutta niitä voidaan hallita huolellisella pohjatyöllä ja teoksia huoltamalla sekä mahdollisesti jopa maalaamalla uudelleen. Julkisen taiteen ei kuitenkaan tarvitse pyrkiä ”ikuisuuteen” ja ”universaalisuuteen” perustellakseen olemassaoloaan – ovathan tällaiset tavoitteet jo lähtökohtaisesti mahdottomia. Suomen julkisen maalauksen pääkaupungin (tai seinämaalauskeitaan) titteli on yhä lunastamatta: idean saa vapaasti ottaa käyttöön!

ETELÄ-SUOMEN
LÄÄNINHALLITUS

OPETUSMINISTERIÖ

Vipuvoimaa
EU:lta
2007–2013

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto